

Stanko Piplović,

SPOMENICI KULTURE U PLANOVIMA PROSTORNOG UREĐENJA SPLITA

Naši propisi određuju da prostorni i urbanistički planovi sadrže i elaborate o spomeničkom nasljeđu. Početkom 1973. godine donesen je u SR Hrvatskoj Zakon o prostornom uređenju i korištenju građevinskog zemljišta koji predviđa u gotovo svim fazama planiranja obradu spomenika i u razvojnim planovima počev od regionalnog i općinskog prostornog plana te urbanističkog plana, i kod izrade provedbenih planova. Prema osnovnim načelima prostornog planiranja, detaljnost obrade i elastičnost pojedinih njegovih elemenata mijenja se u zavisnosti od toga koliki teritorij obuhvaća. Što je on veći, plan sadrži općenitije stavove, daje više koncepciju i dugoročnije usmjerava razvoj. Naprotiv, provedbeni su planovi precizniji te sadrže najviše odredaba koje imaju karakter regulative. Ovi opći principi odnose se i na izradu studija o spomenicima kulture. Prema tome planovi višeg reda, kao na primjer regionalni, sadrže uglavnom smjernice i politiku zaštite, dok su planovi nižeg reda konkretniji i propisuju pobliže mjere te stupanj zaštite i revitalizacije. Podloga za izradu elaborata o kulturnoj baštini je konzervatorska dokumentacija koja je sastavni dio dokumentacije prostora. Planovi prostornog uređenja sadrže je kao poseban prilog, a izrađuju je regionalni zavodi za zaštitu spomenika kulture uz suradnju općinskih zavoda.

Nas u prvom redu zanima kako je problematika spomeničkog nasljeđa tretirana u nekim značajnijim planovima kojima je obuhvaćen Split te njegovo uže i šire gravitaciono područje. Zato ćemo dati sažet prikaz stavova o tom pitanju u prostornom i urbanističkom planiranju ovog kraja od njegovih početaka pa do danas.

REGULACIONI PLAN GRADA SPLITA

Godine 1923. Općina je raspisala međunarodni natječaj za izradu Regulacione osnove grada Splita. Rad arhitekta W. Schürmanna iz Haaga ocijenjen je kao najbolji pa mu je povjerena razrada. To je prvi službeni urbanistički plan Splita. Završen je 1925. godine i primjenjivan je od tada pa sve do oslobođenja, iako je tek 1926. bio prihvaćen od Općine, a odobren 1928. godine.

Za stari grad, koji obuhvaća prostor između Marmontove, Hrvojeve te današnje Lavčevićeve ulice i Obale, izrađen je Detaljni regulacioni plan u mjerilu 1:500. U njemu su prikazane sve promjene koje su regulacijom predviđene. Plan je značajan već po tome što je donesen u doba kada još nije bilo nikakvih zakonskih propisa o zaštiti spomenika kulture, pa su njegovim odredbama konzervatorskom uredu dana određena ovlaštenja, kao na primjer reguliranje visine izgradnje i određivanje uslova rušenja dotrajalih objekata.

U planu su akceptirani moderni principi zaštite. Deklarirano je očuvanje srednjovjekovnog karaktera ovog dijela grada, a regulacija se ima svesti na najpotrebnije mjere i oprezno proširenje samo ograničenog broja trgova i ulica radi stvaranja boljih higijenskih prilika. Nezdrave i prenatrpene dijelove starog grada bi trebalo adaptirati za poslovne potrebe, a na periferiji u novim zdravim stanovima, smjetio bi se dio stanovništva koji živi u vrlo teškim uvjetima u centru.

Pri ovim zahvatima treba zadržati ne samo važnije arhitektonske i povijesne građevine već sačuvati sve one ambijentalne vrijednosti koje gradu daju njegovu individualnost.

Već tada su zacrtani određeni zahvati koji će ući u mnoge kasnije programe i planove uređenja, a realizirani su tek u novije vrijeme, najvećim dijelom poslije oslobođenja. Među najkrupnije takve radove spada otkrivanje perimetralnih zidova Palače, rušenjem vojne bolnice na sjeveru i proširenjem parka, uklanjanjem vojne bolnice na istočnoj strani i kuća na obali pred južnim pročeljem. Predviđeno je i čišćenje zatrpanih podrumskih prostorija Dioklecijanove palače.

Međutim i pored ovakvih ispravnih postavki, plan im kod razrade nije bio do kraja dosljedan, naročito u pogledu čuvanja svih graditeljskih faza i ambijentalnih vrijednosti. Mnoge se uske ulice proširuju, a krivine i nepravilnosti ispravljaju čime se gubi njihova živopisnost i prirodnost. Rušenjem se stvaraju novi slobodni prostori kao onaj pred Papalićevom palačom ili proširenjem Narodnog trga prema zapadu. U svrhu asanacije i regulacije uklanjaju se mnogi trošni srednjovjekovni objekti kao što su gotičko-romanička kuća kod Željeznih vrata, romaničke kuće u Nepotovoj i Severovoj ulici i mnoge druge. Osim ovih objekata od povijesne važnosti, predlaže se rušenje i brojnih kuća koje nemaju izrazita stilska obilježja, ali koje svojim volumenom, slikovitošću i neposrednošću izraza predstavljaju značajne ambijentalne elemente.

Osnovna vrijednost plana u pogledu zaštite spomenika su njegova suvremena stanovišta, a nedostatak nedosljednost u njihovoj konkretizaciji. Na sreću malo što je od zacrtanih preradikalnih zahvata realizirano pa je stari grad ostao sačuvan od očite degradacije svojih ugođaja.

DIREKTIVNA REGULACIONA OSNOVA GRADA SPLITA

Regulacionu je osnovu u periodu od 1948. do 1951. godine radio Urbanistički biro u Splitu. Povijesnim spomenicima posvećena je posebna pažnja. Ideja o aktivnoj zaštiti i revitalizaciji starog centra, zacrtana u svojim osnovama već u regulacionom planu iz 1925, došla je sada do punog izražaja. I ovdje je usvojen princip izolacije povijesne jezgre

**GENERALNI URBANISTIČKI PLAN SPLITA
KONCEPCIJA RAZVOJA
Povijesno ambijentalne
cjeline**

- Dioklecijanova palača
- srednjovjekovne gradske aglomeracije
- pučka naselja
- ★ arheološka područja
- ∇ kašteli i tvrđave
- ↑ značajniji pojedinačni spomenici

od modernog grada manjim pojasom zelenila. Ipak, da bi se osigurao fizički kontinuitet između oba dijela grada zeleni tampon je protkan manjim skupinama građevina. Dioklecijanova palača i srednjovjekovni grad se štite kao integralni ansambl, ali uz postepeno oslobađanje od novijih bezvrijednih objekata i dogradnja koji narušavaju izvorni karakter ambijenta.

Istaknuta je potreba uklanjanja starih struktura velike povijesne i kulturne vrijednosti u suvremene tokove života. Nastojalo se donekle korigirati i sadržaj centra adaptacijom pojedinih građevina za potrebe kulturnih institucija. U tom cilju predviđena je mogućnost da se kriptoportik Dioklecijanove palače adaptira za javne lokale, izložbene prostore i slično. Pridržavanja je stara zamisao o rušenju kućica na obali ispred južnog zida Palače i zamišljeno iskorištenje podruma za potrebe trgovine. I tako, plan je dao samo osnovne postavke, a konkretni zahvati su ostavljeni da se rješavaju tokom vremena nakon detaljnih istraživanja i stručnih studija. Među prve intervencije u skladu sa stavovima plana spadaju adaptacije gotičke palače Papalić za Muzej grada, renesansno-barokne palače Milesi za Pomorski muzej te grupe romaničkih zgrada južno od Mauzoleja. Zatim slijede adaptacije sklopa kuća jugoistočno od Peristila i sklopa kraj Zlatnih vrata za potrebe Radničkog sveučilišta. Neke od ovih rekonstrukcija, i pored velikog kulturnog značaja, ipak su samo uslovno uspjele. Zahvatom su poboljšane higijenske prilike, spriječeno propadanje objekata, rekonstruirani njihovi izvorni oblici i otkriveni nepoznati elementi. S druge strane, kako su sve ove kuće građene kao objekti za stanovanje, dosta se teško mogu prilagoditi novoj javnoj funkciji, uglavnom potrebama prosvjete i kulture. Izrazit takav primjer gdje se jasno vidi koliko je to kompleksan problem je upravo uređenje sklopa kuća južno od Peristila. Unutrašnjim spajanjem ovih malih i skromnih zgrada dobio se dosta nepregledan splet hodnika, stepenica i soba koji nikako ne odgovara organizaciji poslovanja jednog velikog suvremenog biroa.

Dalje, dok je u eksterijeru poštivan originalni izgled, u unutrašnjosti je potpuno negirana prvobitna namjena i raspored prostorija, tako da novi interijer nema veze sa stambenim izgledom vanjštine ni s novom uredskom funkcijom.

GENERALNI URBANISTIČKI PLAN SPLITA

Godine 1967. odlučeno je da se pristupi izradi Generalnog urbanističkog plana Splita s ciljem da se sagleda grad u njegovim budućim granicama od Trogira do Omiša. Sastoji se od Dokumentacije i Konceptije, elaborata zajedničkih za čitav tretirani prostor te generalnih planova za svaku općinu posebno: Trogir, Omiš i Split. Plan radi Urbanistički zavod Dalmacije. Do sada su završeni svi dijelovi osim Generalnog urbanističkog plana općine Split, čija je izrada upravo u toku.

Graditeljsko nasljeđe obrađuje dr Tomislav Marasović sa suradnicima. U prvoj knjizi dan je pregled povijesnog i urbanističkog razvoja splitske aglomeracije u kojoj kontinuirani gradski život teče već preko dva milenija. Najprije je prikazan prostor kao cjelina da bi se sagledala

uloga pojedinih jezgra u određenim razdobljima, njihov značaj, međusobne veze i razlike. Zatim je prikazan razvitak svake jezgre pojedinačno i isnesene glavne faze njihova razvoja. U drugoj knjizi obređeni su problemi povijesno-ambijentalnih cjelina. Konstantira se da spomeničko nasljeđe gradske aglomeracije Splita čini više karakterističnih cjelina i grupa te niz izdvojenih spomenika. Ono je značajne kulturno-povijesne i ambijentalne vrijednosti, ali je opterećeno brojnim problemima. Za svaku spomeničku kategoriju iznesena je i analizirana njena specifična problematika, a zajednička karakteristika im je: dotrajale građevine i nehigijenski uslovi stanovanja, sasvim loša infrastrukturna opremljenost, nedovoljno iskorišćeni spomenički potencijali i sve veće nagrdivanje ambijenata neskladnim novogradnjama koje su često ograđene bez dozvole, a svojim masama, oblicima i materijalom odudaraju od postojeće sredine.

REGIONALNI PLANOVI

Do sada su izrađena dva prostorna plana koji obrađuju širi teritorij koji gravitira Splitu. Prvi je Regionalni prostorni plan kotara Split, a izradio ga je bivši Urbanistički zavod kotara. Završen je 1946. godine i objavljen u dvije knjige. Prva sadrži dokumentaciju i analizu postojećeg stanja, dok druga obuhvaća program i sam prostorni plan. Od 1964. godine događaju se značajne promjene u regiji što je imalo za posljedicu izradu novog Regionalnog plana Splita. Ovaj plan je dio Projekta južni Jadran. Radio ga je Urbanistički zavod Dalmacije iz Splita, a završen je početkom 1970.

Prilog koji obrađuje spomenike graditeljskog nasljeđa u Regionalnom planu kotara obradio je dr Branko Gabričević. Studija se odlikuje izvrsnim pristupom i metodološkom postavkom, tim više što je u to vrijeme iskustvo u programiranju zaštite spomenika na nivou regionalnog planiranja bilo vrlo oskudno. U poglavlju Spomenici dan je pregled graditeljske baštine regiona i njihova valorizacija. Materijal je obrađen kronološkim redom po pojedinim epohama od prapovijesti preko grčke kolonizacije, rimskog doba sve do narodnooslobodilačke borbe. Za svaku od tih epoha ukratko su dani povijesni okviri, privredna struktura i društveni odnosi. Na kraju čitavog izlaganja napravljena je sintetička rekapitulacija spomenika u tri geografski karakteristične sredine: otoci, primorski pojas i Zagora. U poglavlju Zaštita spomenika graditeljskog nasljeđa iznesene su osnovne teze u smislu programa zaštite. U tu svrhu, bez obzira na vrijeme njihovog postanka, spomenici su svrstani u tri osnovne kategorije s detaljnijim klasifikacijama unutar svake od njih i to: aglomeracije, Spomenički soliteri i arheološki lokaliteti. Predložene su i konkretne smjernice politike zaštite kao što su zaštitno zoniranje, mjere asanacije i davanje suvremene namjene objektima.

Ova iscrpna studija promatrana iz vremenske distance od jednog decenija nije ništa izgubila u svojoj aktualnosti. Ona i danas pruža obilje vrijednih podataka, pa novi Regionalni plan Splita daje samo sažeti prikaz povijesnog razvoja i nasljeđa, osnovne principe zaštite i popis

kulturno-povijesnih spomenika koje treba zaštititi. Ovaj prilog izradio je dr Tomislav Marasović.

U toku je izrada još dvaju važnih planova koji se odnose na našu općinu. To su generalni urbanistički plan Splita i Prostorni plan općine Split. Isto tako u skoro vrijeme trebat će pristupiti izradi urbanističkog projekta za povijesnu jezgru grada jer zakon predviđa da se takav projekat obavezno donosi za one dijelove naselja koja su upisana u registar spomenika kulture. Danas se zahvati u centru izvode na osnovu parcijalnih programa i projekata koji ne sagledavaju problem u cjelini i iz svih njegovih aspekata. Svi ovi planovi koji se pripremaju, prije njihovog donošenja od strane Općinske skupštine, dat će se na javni uvid i diskusiju radi stavljanja primjedbi. U tim raspravama sudjeluju mjesne zajednice, organizacije udruženog rada, strukovna i ostala udruženja te građani kao pojedinci. Međutim u tim se prilikama, obično radi drugih važnih problema i neposrednijih interesa, malo posvećuje pažnja onim dijelovima plana koji određuju politiku i mjere zaštite spomenika. I upravo je stoga važna aktivnost Društva prijatelja kulturne baštine da u procesu usvajanja, naročito provedbenih planova, sudjeluje u razmatranjima baš ovog pitanja kako bi se što je moguće više doprinijelo njegovom pravilnom razrješavanju.

